

Warszawa, 26.12.2020 r.

Dr hab. Ludwika Wojciechowska, prof. UZ
Instytut Psychologii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Zielonogórski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Wac

pt. „Zaangażowanie w ojcostwo a dobrostan mężczyzn”

Wprowadzenie

Rozprawa doktorska mgr Katarzyny Wac stanowi monografię badawczą (liczącą 119 stron, a wraz z literaturą cytowaną – około 135 stron), podejmującą w sposób celny znaczącą, choć stosunkowo rzadko zgłębianą problematykę ojcostwa. Co więcej, na podkreślenie zasługuje to, że ojcostwo w recenzowanej pracy nie jest rozważane z perspektywy infantocentrycznej, zgodnie z którą analizie poddawany jest wpływ rodzica na rozwój i funkcjonowanie dziecka, a z perspektywy parentalistycznej, w ramach której eksplorowane jest znaczenie pełnienia roli rodzicielskiej dla osobistego rozwoju i kondycji psychicznej rodzica. Innymi słowy, w zastosowanym w niniejszej pracy ujęciu parentalistycznym wyjaśnia się, jaki jest wkład w rozwój osobowości, w dobrostan psychiczny ojca podjęcie i zaangażowanie się w rolę rodzica. Ten sposób badania zagadnienia rodzicielstwa jest wprawdzie obecny w polskiej literaturze (np. publikacja Lucyny Bakiery), ale koncentracja autorki rozprawy na problemie roli ojca jest niewątpliwie nowatorska i cenna poznawczo.

Recenzowana praca skonstruowana jest zgodnie ze standardami określonymi dla tego typu prac. W początkowych rozdziałach omówiony został stan wiedzy dotyczącej tematyki badań, w dalszych zaś podstawy metodologiczne badań własnych, analiza uzyskanych rezultatów badawczych oraz dyskusja wyników i literatura cytowana. Pracę zamykają liczne i rozbudowane aneksy. Cztery rozdziały wprowadzenia teoretycznego przedstawione na 40 stronach to ogólne spojrzenie na rolę ojca, prezentacja problematyki ojcostwa na tle wybranych podejść teoretycznych, analiza konstruktów zaangażowania i motywacji do

angażowania się w ojcostwo oraz przybliżenie zagadnienia dobrostanu psychicznego. Kolejny, piąty rozdział, obejmuje liczący 24 strony opis podstaw metodologicznych badań własnych oraz dwudziestostronicowy raport z przeprowadzonych badań i efektów weryfikacji hipotez, przy zastosowaniu złożonych analiz statystycznych. W następnym rozdziale, liczącym 15 stron, znajdujemy również wyniki badań, tyle że dotyczące wyronionych empirycznie typów zaangażowania ojcowskiego. Nasuwa się w tym miejscu pytanie, dlaczego autorka nie przygotowała oddzielnego rozdziału dotyczącego problemu, hipotez, charakterystyki grupy badanej i stosowanych narzędzi pomiarowych oraz rozdziału, w którym byłyby przedstawione wszystkie wyniki badań. Pracę kończy krótka, czterostronicowa dyskusja wyników, w której autorka odniosła się także do ograniczeń interpretacyjnych wynikających z przyjętej koncepcji badawczej oraz skrótowo wymieniła pomysły na dalsze studia nad problemem ojcostwa. Kolejnych 15 stron to obszerna literatura cytowana zawierająca trafnie dobrane pozycje tak w języku polskim, jak i angielskim. Uzupełnienie pracy stanowi zamieszczony na 33 stronach zestaw siedmiu różnego rodzaju załączników, na które składają się zarówno dane obliczeniowe, pakiet stosowanych narzędzi pomiarowych, jak i ciekawe odpowiedzi ojców na otwarte pytanie dotyczące znaczenia ojcostwa dla ich życia. Można jednak wyrazić żal, że te swobodne wypowiedzi nie zostały poddane analizie jakościowej.

Rozprawę należy uznać za ważną z punktu widzenia teoretycznego i praktycznego. Napisana jest dobrym, naukowym i jednocześnie komunikatywnym językiem. Na uwagę zasługuje staranność doboru narzędzi statystycznych i sprawne nimi operowanie.

1. Problem pracy oraz teoretyczne podstawy badań

Problematyka pracy mieści się w obrębie zainteresowania psychologii rozwoju, psychologii wychowania oraz psychologii rodziny, którą niektórzy badacze (np. K.Pospiszył) proponowali nazywać familiologią. Z uznaniem należy odnieść się do podjęcia przez autorkę wyzwania polegającego na badaniu grupy mężczyzn, którzy ogólnie mówiąc, mniej chętnie niż kobiety/matki podejmują współpracę z badaczem w projektach psychologicznych.

Wprowadzając w problematykę ojcostwa, autorka pokazuje kontekst społeczno-kulturowy i słusznie zwraca uwagę na zmiany, jakie dokonują się w treści roli ojca, a także w oczekiwaniach społecznych kierowanych do mężczyzn. Szkoda jednak, że w podrozdziałach 1.1. „Ojciec i ojcostwo – próba definicji pojęć”, 1.2. „Ojcostwo wczoraj i dziś” oraz 1.3.

„Społeczeństwo bez ojców” autorka nie powołuje się na wyniki badań, a często przytacza różnego typu przekonania funkcjonujące w sferze społecznej i w potocznej praktyce psychologicznej. Nie jest więc jasne, jaki jest status wielu przytaczanych stwierdzeń, czy są oparte na wynikach badań, czy są efektem, skądinąd ważnych i zapewne docenianych przez klientów, teoretycznych przemyśleń. Na przykład nie wiadomo, na jakiej podstawie formułowane są zdania, w których mówi się o powinności – „Mężczyzna... winien stworzyć kobiecie warunki ...” (s.15); „Opieka winna być szersza i cechować mężczyznę... (s.15). Nie można także odnaleźć jednoznacznych informacji o tym, na jakiej podstawie zostały wyodrębnione typy ojców przez Eichelbergera (2014), Dąbrowską (2007), czy Kornas-Biele. Natomiast o następnym podrozdziale zatytułowanym „Rola ojca w życiu dziecka” można sformułować odmienną opinię. Tekst w tym podrozdziale ma charakter naukowy i wprowadza w wyniki badań nad różnorodnymi aspektami ojcostwa i ich znaczenia dla rozwoju oraz funkcjonowania potomstwa. W podsumowaniu autorka stawia pytanie o to, na ile zaangażowanie ojca w troskę o dzieci może stanowić jednocześnie źródło jego osobistego spełnienia i zadowolenia z życia. Szukanie odpowiedzi na to pytanie stanowi główny cel niniejszej rozprawy, a niezgodność dostępnych wyników badań, które autorka przytacza, uzasadnia ten zamiar.

Rozdział 2 o tytule „Problematyka ojcostwa w świetle wybranych podejść teoretycznych” zawiera charakterystykę ojcostwa z perspektywy teorii symbolicznego interakcjonizmu, teorii ról społecznych, teorii osobowości Rottera oraz trzech rozwojowych teorii - zadań Havighursta, psychospołecznego rozwoju Eriksona oraz struktury życia Levinsona. W tym kontekście pojawia się pytanie, dlaczego tak czytana autorka, relacjonując koncepcję Eriksona, nie dotarła bezpośrednio do źródeł, dostępnych zresztą w języku polskim, a skorzystała w opisie tej koncepcji z opracowania Olesia.

Satysfakcjonujący pod każdym względem jest natomiast rozdział 3 „Analiza zjawiska zaangażowania”, w którym autorka przeprowadza wnikliwą i krytyczną analizę podejść do zaangażowania oraz zaangażowania rodzicielskiego. Ponadto zrećnie opisała teorię autodeterminacji Deciego i Ryana, wprowadzając czytelnika do dobrze uzasadnionego aspektu badań, a mianowicie motywacji do angażowania się w rodzicielstwo. Wykorzystanie teorii autodeterminacji uważam za istotny walor recenzowanej pracy. Równie sprawnie - w rozdziale 4 pod tytułem „Dobrostan – psychologiczne koncepcje szczęścia” został wyjaśniony problem dobrostanu w ujęciu hedonistycznym i eudajmonistycznym, jak również pokazany

został sens poszukiwania związku pomiędzy kontrolowaną i autonomiczną motywacją rodzicielską, zaangażowaniem w rolę i dobrostanem psychicznym.

Należy stwierdzić, że materiał teoretyczny zaprezentowany w pracy dostarczył podstaw do postawienia pytań i dobrze uzasadnionych hipotez. W części badawczej, w rozdziale 5 pod tytułem „Metodologia badań własnych” precyzyjnie zostały zdefiniowane badane zmienne oraz jasno sformułowane pytania badawcze i hipotezy. Autorka przedstawiła dwa pytania, a mianowicie: 1) czy zaangażowanie w ojcostwo wiąże się z dobrostanem psychicznym mężczyzn; oraz 2) czy motywacja do rodzicielstwa wiąże się z dobrostanem psychicznym ojców. Autorka oczekiwała wystąpienia dodatniego związku pomiędzy zaangażowaniem w ojcostwo a poziomem dobrostanu eudajmonistycznego oraz hedonistycznego, a także ujemnego związku pomiędzy kontrolowaną motywacją do angażowania się w rodzicielstwo a dobrostanem eudajmonistycznym i hedonistycznym. Ponadto, co jest interesującym pomysłem badawczym i dającym możliwość głębszego zrozumienia problemu ojcostwa, zdecydowała o wyodrębnieniu na podstawie wyników badań i przy zastosowaniu analizy skupień metodą k-srednich, typów ojcowskiego zaangażowania.

2. Metoda badań

W celu weryfikacji hipotez autorka z ogromną starannością opracowała pakiet narzędzi badawczych oraz uwzględniając kryterium dobroci psychometrycznej zadbała o odpowiednią liczebność badanej grupy. I tak zbadała 264 ojców w wieku od 24 do 56 roku życia. Wielkość grupy jest imponująca, natomiast odnosząc się do wieku osób badanych można dostrzec, że w jej ramach są zarówno przedstawiciele wczesnej, jak i średniej dorosłości, co oznacza różnice w wieku posiadanych dzieci, a w konsekwencji, m.in. różne zapotrzebowanie na zaangażowanie rodzicielskie tak ze strony ojców, jak i dzieci, co może stanowić czynnik zakłócający badane związki pomiędzy zmiennymi. Wiek ojców może także wyznaczać odmienne zadania życiowe i inne czynniki wpływające na dobrostan psychiczny.

Duża troskliwość autorki o jakość swych badań przejawia się także w doborze narzędzi pomiarowych oraz weryfikację ich struktury na podstawie confirmacyjnej analizy czynnikowej. Stosowane narzędzia to: Kwestionariusz Zaangażowania Rodzicielskiego Baklery, Skala Motywacji Rodzicielskiej Jungert, tłumaczona i opracowana przez autorkę rozprawy, Skala Dobrostanu Psychologicznego Ryff w opracowaniu Karaś i Ciecicha, Skala Satysfakcji z Życia Dienera, Emmons, Larsena i Griffina w polskiej adaptacji Juczyńskiego

oraz Skala Uczuć Pozytywnych i Negatywnych (SUPIN) Watsona i Clark w polskiej adaptacji Brzozowskiego.

3. Wyniki badań

Opis wyników badań własnych wskazuje na wysoki poziom kompetencji statystycznych autorki rozprawy. W celu określenia związku pomiędzy zaangażowaniem w ojcostwo a dobrostanem hedonistycznym i eudajmonistycznym mężczyzn oraz pomiędzy motywacją autonomiczną i kontrolowaną do angażowania się w ojcostwo a dobrostanem hedonistycznym i eudajmonistycznym, autorka posłużyła się modelowaniem strukturalnym. Liczne efekty zależności przedstawione są w kolejnych podrozdziałach na modelach graficznych, którym towarzyszy dokładny opis uzyskanych rezultatów. Okazało się, zgodnie z przewidywaniami, że im większe jest zaangażowanie w rodzicielstwo, tym wyższy jest poziom subiektywnego tak dobrostanu hedonistycznego, jak i eudajmonistycznego. Najsilniejszy zaś związek dotyczył relacji pomiędzy zaangażowaniem rodzicielskim a dobrostanem psychologicznym ujmowanym według koncepcji Ryff. Druga hipoteza, odnosząca się do związku pomiędzy kontrolowaną motywacją do ojcostwa a dobrostanem psychicznym ojców nie została potwierdzona, rezultaty wykazały bowiem, że istnieje dodatni związek pomiędzy tymi zmiennymi. Oznacza to, co podkreśla autorka w dyskusji wyników, że występowanie motywacji kontrolowanej cechującej się przez powinność, przymus, obowiązek, konieczność wyznaczane w procesie wychowania dziecka, nadają tej motywacji charakter adaptacyjny. Okazuje się, że ojciec spełniający obowiązek troszczenia się o dziecko może doświadczać dobrostanu eudajmonistycznego oraz poznawczego wymiaru dobrostanu hedonistycznego.

Interesujące dane odnoszą się do wyodrębnionych na podstawie analizy skupień metodą k-średnich czterech typów ojcowskiego zaangażowania. Należą do nich następujące typy: 1) Ojcostwo rozumiane jako koncentracja na potrzebach dziecka; 2) Umiarkowane zainteresowanie zaangażowaniem się w rolę ojca; 3) Świadomie i wieloaspektowo przeżywanie roli ojca; oraz 4) Nieswiadomość znaczenia pełnionej roli ojca. W efekcie sprawdzenia różnic pomiędzy utworzonymi czterema grupami mężczyzn ustalono, że czwarty typ czyli grupa mężczyzn nieswiadomych sensu swej roli, pod wieloma względami znacząco różni się od pozostałych trzech grup w zakresie wskaźników dobrostanu eudajmonistycznego i hedonistycznego. Ponadto, największe różnice zaobserwowano pomiędzy typem 3 i 4 zaangażowania ojcowskiego, czyli grupą mężczyzn świadomych i wieloaspektowo

przeżywających ojcostwo a grupą mężczyzn nieświadomych znaczenia pełnionej roli. Z kolei porównanie mężczyzn z grupy typu pierwszego i drugiego dowodzi istnienia pewnego ich podobieństwa.

4. Główne zalety rozprawy

W powyższym omówieniu zwracałam uwagę na pewne walory pracy. Obecnie pragnę wypunktować najważniejsze z nich:

1.) Problem podjęty w rozprawie jest istotny z punktu widzenia teorii i praktyki psychologicznej. Wnosi znaczącą wiedzę do psychologii rozwoju, psychologii rodziny i psychologii wychowania. Ze względu na zajęcie się w sposób oryginalny, odwołujący się do psychologii pozytywnej, rzadko badaną tematyką ojcostwa, jak również na niejednoznaczność wyników badań w dostępnych źródłach, niniejsza praca stanowi zachętę do uczestniczenia w projektach badawczych pozwalających na kontynuację wytyczonego przez autorkę kierunku studiów lub szukania nowego podejścia, zgodnie z sugestiami skierowanymi przez autorkę w sformułowanych przez nią wnioskach dla przyszłych badań. Ponadto należy dodać, że dane empiryczne uzyskane przez autorkę, mogą być pomocne w działalności praktycznej; np. w terapii rodzin.

Z tych względów pracę należy uznać za nowatorską i wnoszącą istotne treści do wiedzy psychologicznej, jak również do kolejnych programów badawczych oraz do praktyki.

2.) Część teoretyczna opracowana jest w sposób przemyślany, wnikiwy i kompetentny, dostarczając podstaw do uzasadnionego sformułowania pytań badawczych i hipotez.

3.) Podstawy metodologiczne pracy są przygotowane z ogromną starannością i cechuje je spójność z założeniami teoretycznymi.

4.) Analiza wyników jest rzetelna i pogłębiona, dobrze udokumentowana, bazuje na złożonym, dobrze uzasadnionym i opisanym metodach statystycznych.

5.) Struktura pracy jest zgodna ze standardami przewidzianymi dla tego typu prac.

6. Ogólna ocena pracy

Konkludując, rozprawa jest bardzo ciekawa i rzetelnie opracowana. Jej problem badawczy jest interesujący i oryginalny. Napisana została dobrym językiem i ma czytelną konstrukcję. Wnosi nową wiedzę do psychologii rozwoju, psychologii rodziny i psychologii wychowawczej. Należy dodać, że autorka wykazała się dobrą znajomością przedmiotu

4 . . .
badań, literatury dotyczącej badanych zagadnień, znakomitą znajomością warsztatu metodologicznego oraz umiejętnością analizy i interpretacji materiału badawczego.

W związku z powyższym stwierdzam, że rozprawa spełnia warunki określone w ustawie o tytule i stopniach naukowych. Na tej podstawie składam wniosek o dopuszczenie mgr Katarzyny Wac do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ludwika Wojciechowska

